

Николай Аретов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

naretov@bas.bg

ORCID ID: 0000-0003-0488-5179

За академичните публикации: субективно и пристрастно

Nikolay Aretov

Sofia University St. Kliment Ochridski

Academic writing: A subjective and biased perspective

Abstract

This essay expresses subjective objections to some characteristic features of academic writing and publishing. The focus is on pursuing the required number of publications related to the authors' career growth and the consequences of meeting this requirement. Some of the problems associated with selecting the texts in the scientific publications and their evaluation according to the requirements of scientometrics are highlighted. An increasingly widespread model of scientific texts and the formal requirements it imposes are also commented on.

Keywords: academic writing, career, publications, scientometrics

Проблемът за академичното писане и академичните публикации е стар, но все така актуален. За мен като автор, редактор и участник в различни форми на оценяване на подобни трудове той е болезнен, да не кажа травматичен, и води до неудовлетвореност и фрустрации. Добра, струва ми се, изходна точка към него е въпросът за мотивите, които водят авторите на академични публикации. Тези мотиви, разбира се, са комплексни – израстване в академичната кариера, авторска суета, желание да се изследва някакво явление, да се споделят направени наблюдения... Прескачам по-патетичните формулировки. Струва ми се, че сред тях кариерното израстване все повече доминира. Академичната кариера винаги е изисквала публикации (Publish

or perish!). Стремежът за повече на брой публикации води до текстове, които, ако не повтарят, то поне преразказват вече публикувани глави от книги и дисертации. Голяма част от конференциите и съставените по тях сборници избилстват с подобни текстове. Обратната практика – представянето на конференции на текстове, които ще станат част от бъдещи по-големи трудове, е нещо положително; обсъждането на идеи и хипотези в колегиална дискусия може да допринесе за тяхното избистряне и обогатяване (или, много рядко – до предварителното им аргументирано отхвърляне). Струва ми се обаче, че нерядко обсъжданията извеждат на преден план изказващия се, който желае да бъде забелязан, да влезе в протокола, и оставят на по-заден план обсъждания обект.

В последните две-три десетилетия към стремежа за постигане на необходимия брой публикации се добавя и т.нар. „наукометрия“, която според мнозина не е подходяща за хуманитарните науки. Възраженията срещу нея се чуват и извън хуманитарната общност, а и извън пишещите на „малки“ езици. Всъщност и в тази сфера първите несъгласия се появяват на английски.¹ Съчетаването на наукометрията с кариерните изисквания поставя някъде назад останалите мотиви. Не липсват и случаи, в които броенето на публикации (особено в индексирани международни издания) се използва инструментално в личностни конфликти. Проблемът засяга всички, но резултатите са по-ясно забележими при авторите, които са започнали, когато наукометрията вече е завладяла сцената.

Вторият възел от въпроси, пряко свързан с първия, е как се преследват поставените цели. Преди, грубо казано, половин век два начина на писане се конкурират в хуманитаристиката и всеки от тях претендира да е по-правилен, по-истински – есеистичен и „сциентистки“ (ще рече научен, наукообразен). Въпреки разгорещените дебати, и двата остават допустими и толерирани. В последните десетилетия несъмнено по-престижен е един донякъде смекчен вариант на научното (наукообразното) писане, който следва модел, характерен за не непременно по-добрата част от англосаксонската академия. Този модел отдавна се преподава в чужди университети, така че техните български възпитаници го владеят по-добре от тукашните си връстници и колеги. През последните десетилетия подобни курсове (academic writing) присъстват в програмите и на българските университети, преподаватели с различен профил охотно ги водят, те като че ли са, или поне откън изглеждат лесни, ще рече и изгодни за преподаване. Аналогията със също подлаганите на съмнение курсове по творческо писане (creative writing) е очевидна, но това е друга тема, не по-малко щекотлива.

¹ Те могат да се открият и с Google (вж. Impact factor. [online] https://en.wikipedia.org/wiki/Impact_factor#Criticism [seen 25.09. 2024]). Вж. и The Declaration on Research Assessment (DORA) recognizes the need to improve the ways in which researchers and the outputs of scholarly research are evaluated. [online] <https://sfedora.org/> [seen 25.09. 2024].

Според този модел в началото се формулира някаква цел (често, особено в дисертациите – и метод). По-старото изискване за преглед на литературата не е задължително (дори и при дисертациите), то е някак демодизирано и може да бъде прескочено. Пък и предполага повече четене, не само на актуални в момента авторитети. Следва изложение, разделено на озаглавени части. И, разбира се, заключение, в което се декларира, че целите са постигнати, благодарение на избраната (много авторитетна) методология. Пояснява се, че тя е адаптирана към конкретния материал. Препоръчително е използването на номерирани или отбелязани по друг начин точки (bullets) и изтъкването на своя принос, дори когато се преразказват познати тези.

Желателно е езикът на текста да избоблива с важни термини, нерядко буквални преводи на понятия, и неологизми, които трябва да придадат задълбоченост на мисълта. Буквалното изписване на латиница (както направих и аз по-горе с *academic writing* и *creative writing*, прости ми, господин) работи в същата посока, особено когато се използва латински, гръцки, немски... Престижни изглеждат разгърнатите коментари на някое понятие, в последно време много внимание привлича Фройдовото *Das Unheimliche*.

Съществува и един проблем (една „дилема“), която поражда известно напрежение. От една страна, дългите изречения и усложненият синтаксис се виждат като маркер за научност на текста; от друга страна обаче, програмите за проверка на правописа и граматиката реагират – те не обичат непознатите думи, страдателния залог и неясната мисъл. Засега главно при англоезичните текстове, българските са пощадени от подобни автоматизирани проверки. Многословието и повторенията понякога също са посочвани от програмите, но едва ли мнозина се съобразяват с тях. Не само заради стремежа към по-голям обем на текста (над XX страници статията става „студия“), но и поради удоволствието от дългото и дълбокомислено писане и говорене.

Въпреки често срещаната формула, че „въпросът предполага допълнителни изследвания“ (и още по-досадната „текстът е част от по-голямо изследване“), колебанията и несигурността са нежелани. Като несъмнен плюс се смята формулировката (изисквана императивно от финансиращите институции), че „Текстът е създаден по проект...“. Несъмнено предимство на този модел е и това, че опитният читател може да извлече необходимото му (ако го има) от увода, вътрешните заглавия, заключението и библиографията.

Библиографията и цитираната в текста литература са важна част от академичните текстове. Тук нещата са ясни – колкото повече, толкова по-добре. И, разбира се, от престижни авторитети. Актуални чужди учени, по-рядко – класици, и още по-актуалните шефове на катедри, научни ръководители, потенциални рецензенти, пък и приятели. Съществува и възрастова граница – охотно се цитират по-възрастни изследователи, доста рядко – по-млади от автора на текста. Приятелите, естествено, не са забравени. Като анонимен

рецензент, а и като редактор, съм си мислел, че по библиографията и цитатите мога да позная от коя катедра е авторът. Автоцитирането (трябва да призная, и на мен не ми е чуждо) също обилно присъства. То е особено впечатляващо, когато списъкът с цитираните заглавия е по-кратък. Преди време реагирах на един такъв списък, който се изчерпваше с автора, съпругата му и още един или двама изследователи, а разглежданите литературни творби са били обект на десетки смислени наблюдения.

Опиването от собственото красноречие, съчетано със завидно самочувствие, на места достигащо до немного адекватни висини, е доста широко разпространено, особено сред авторите, които вече не гонят никакви кариерни цели. Те охотно и пространно се самоцитират, понякога са склонни да вмъкват лични спомени и, разбира се, да игнорират другите гледни точки. Аргументацията на тезите също остава на заден план. Примерът на подобни автори е заразителен, за някои тяхното писане е образец, който може да бъде следван. Това, разбира се, не означава, че авторите, пред които още стоят кариерни цели, са имунизирани срещу вируса на неадекватно високата самооценка. Нещо повече, струва ми се дори, че занимаването с наука предполага амбициозна самооценка, при хуманитарните дисциплини – още повече.

Една парадоксална ситуация – увлечени от високото си самочувствие автори обявиха деконструкцията и постмодернизма за нещо старо и изживяно, като част от аргументите им бяха очевидно деконструктивистки. Отпадането на идеологическите норми и ограничения направи подобни еквилибристики възможни.

В научните издания (а и в литературните) се появяват рецензии за академични книги, обикновено варианти на непубликуваните служебни рецензии и/или устни представяния на книги, така наречените „премиери“. Подоборът на тези книги и на техните рецензенти заслужава внимание. Наскоро имах повод да попитам в един издателски център кой всъщност определя рецензентите, препоръчителите и редакторите на книгите и отговорът без колебание бе – авторът (с, и с негласното одобрение на административния ръководител). Участието на авторите, особено когато те са вече наложени, е решаващо. Признавам, че тази проблематична практика не ми е чужда, канил съм редактори (неуспешно) и препоръчители, налагало ми се е да каня и рецензенти за конкурси, в които участвам; по правило каня и говорителите на премиерите.

Препоръките са особен жанр, който не предполага реална оценка извън престижа на името на приелия задачата. Същото важи и за устните представяния, които по същество са светски събития. Печатаните рецензии са или поне трябва да бъдат нещо по-различно, би трябвало да са по-аналитични, да навлизат в дълбочината на проблема. Те би трябвало и да са израз на представата на изданието за това кое е ценното в актуалния научен пейзаж. Практиката обаче е по-различна. Като рецензии се публикуват текстове от

представяния и обсъждания, като критичните бележки и несъгласия практически отсъстват. Подборът е субективен и често лансира някаква проблематична ценностна йерархия. Представяни са: йерархически важни автори, приятели и книги, за които така или иначе вече има текст, защо да не бъде публикуван. Жанрът нерядко е „преразказ с елемент на възклицания“ и може да се разгърне до самостоятелна книга.

Кариерното израстване и желанието за самоизтъкване не влизат в конфликт с ангажирането с някакви политически, религиозни, етнически (малцинствени), а защо не и полови и други ангажименти на авторите на академични текстове. В последно време, особено в чужди публикации, расовата и джендър идентификация на авторите често определя не само техните изводи, но и самото публикуване на текстовете, с просто око се забелязва положителната дискриминация, на която се радват текстовете (научни и художествени, не само литературни), които подчертават някаква идентичност, доскоро потисната или виждана като потисната.

Всички ние сме част от различни социални и други групи и формирания, с които съзнателно или полусъзнателно се идентифицираме и с чиито постулати се асоциираме. Нещо повече, формалните групи, към които принадлежим (вкл. катедри, департаменти, писателски и други сдружения и пр.), имат своите пристрастия, които охотно следваме или с които се налага да се съобразяваме. В литературознанието (вероятно и в другите изкуствоведски дисциплини) тези пристрастия могат да са групови („партийни“), а могат и да тръгват от личните вкусове и приятелства на лидера на групата, който съзнателно гради някаква йерархия, която групата (и кандидатите да бъдат включени в нея) охотно следва. Нерядко индивидуалните и груповите ангажименти и пристрастия водят наблюденията до предвидими изводи на научните трудове. Което при крайните случаи ги обезсмисля – ако знаем докъде ще стигне едно изследване, което съзнателно или не игнорира другите възможни аргументации, то има ли смисъл да го четем.

Преди да достигнат до потенциалните читатели академичните трудове преминават през издателски институции – официални обсъждания, редакционни колегии, съставители на сборници, журита, особено актуалните в последно време анонимни рецензии и пр. Участниците във всички тези структури имат своите лични и групови пристрастия и интереси, а и трябва да се съобразяват с различни формални фактори – срокове за публикуване, желателен обем на сборника или броя на периодичното издание и пр. От край време авторите знаят (или предполагат, че знаят) какви са тези изисквания и мнозина предварително се съобразяват с тях. Нежелателно е да се тръгне срещу издателската институция (и хората, които я представляват). От друга страна, издателите далеч не са свободни в своя избор. Освен със споменатите формални фактори, те също трябва да се съобразяват с авторитета и позицията на авторите, а и да проявяват колегиална снизходителност

към по-младите. Анонимните рецензенти са привидно свободни от повечето от споменатите ограничения. На практика, при относително ограничените групи изследователи, които се занимават с някаква проблематика, анонимността е проблематична. Обикновено анонимните рецензенти избират една незаредена с конфликти стратегия – формално и незадълбочено одобряване на текста, понякога с дребни препоръки, които да илюстрират ерудицията на рецензента. Друга стратегия, по-често срещана в чуждите издания, е отхвърлянето на текста, като аргументите могат да бъдат основателни или, в някои случаи, прекалено педантични и пристрастни. С интерес се четат критичните рецензии, които накрая нямат куража да отхвърлят предложения текст и предлагат значителни преработки. Още по-интересни са отговорите на авторите, когато те не приемат предложенията с аргументи, които могат да бъдат както основателни, така и неоснователни.

Решението на издателите често е ограничено от начина, по който са събрани текстовете, когато те са за тематични сборници и броеве на списания. Обикновено те са резултат от конференция, за която е била отправена открита покана за участие. Дори когато са резултат от работата по проект с предварително определен кръг от автори, резултатът невинаги покрива критериите на съставителите, но те трудно могат да отхвърлят текстове, чиито автори са поканени или чиито заявки са приети. А практиката е да се приемат всички заявки, като мотивът е колкото повече участници, толкова по-престижно изглежда мероприятиято.

Научните издания, особено когато са на „малки“ езици, предполагат подкрепата на някаква финансираща институция, която от своя страна може да има своите изисквания. Те могат да бъдат достатъчно общи – така е при финансиранята на периодичните издания от Фонд „Научни изследвания“. В други случаи, особено при „европейски“ или въобще „чужди“ спонсори, финансирането зависи от обявен конкурс за проекти с определена тематика и приоритети. Кандидатстващата институция или колектив трябва да се съобрази с тях, а и с това, което предполага, че стои зад тях. В някаква степен това определя проблематиката, с която учените се занимават. Проблемът тук и по-рано е разглеждан от Инна Пелева (Пелева 2024: 5–25).

След целия този процес, започнал със замисъла на автора и неговите мотиви, осъществен според някакъв препоръчителен модел, обсъждан, рецензиран анонимно, избран от редактори, „приносните“ моменти са подчертани и пр., и текстът бива публикуван. Едва ли е случайно, че в това изреждане публиката (потенциална, имплицитна, таргетна...) остава на доста заден план. Авторът може да е спомогнал за кариерното си развитие, да е задоволил личната си суета, по-същественният въпрос е дали е заинтригувал някаква група читатели, дали им е помогнал да научат нещо, да видят някакво явление или процес в нова светлина. А и дали знанието по разглеждания проблем се е увеличило.

Библиография

Пелева 2024: Пелева, Инна. Академичните публикации – регулации, ограничения, възможности. – *Литературна мисъл*, LXVII, кн. 3, 2024, с. 5–25. [Peleva 2024: Peleva, Inna. Akademichnite publikatsii – regulatsii, ogranicheniya, vazmozhnosti. – *Literaturna misal*, LXVII, kn. 3, 2024, s. 5–25.]

Impact factor. [online] https://en.wikipedia.org/wiki/Impact_factor#Criticism [seen 25.09.2024].

The Declaration on Research Assessment (DORA) recognizes the need to improve the ways in which researchers and the outputs of scholarly research are evaluated. [online] <https://sfdora.org/> [seen 25.09.2024].